

Zavičajna zbirka kao historijski izvor lokalne historije

(Izlaganje na promociji "Gračaničkog glasnika", 31. 5. 2006. godine, povodom otvaranja Zavičajno-muzejske zbirke u Gračanici)

GALIB ŠLJIVO
.....

ODAVNO JE poznat značaj proučavanja lokalne historije. Jedno od glavnih dostignuća na planu historiografije još od XVII stoljeća jeste priznanje da moramo, da bi smo razumjeli sukobe i političke promjene, da poznamo lokalne i regionalne prilike bar u istoj mjeri kao i centralne, odnosno opće.

Historijska nauka se ne bi mogla ni nazvati naukom, a niti bi bila nauka kad bi bili zatureni ili nedostupni historijski izvori. A koliko je značajno poznavati iskustvo prethodnih generacija možda najbolje sadrži već dobro poznata izreka: *Ispričaj mi prošlost i ja ću razumjeti budućnost.* Zbog toga sve uređene države čuvaju historijsko naslijeđe, posebno pisane dokumente kao najdragocjenije blago. Koliko je zaista dragocjen dokument koji govori o prošlosti, vidi se i po tome što u slučaju ratnih okršaja, agresor prvo pljačka i uništava arhive, kao što i branilac i u miru, a naročito pred rat, brižno skriva to narodno blago.

Zato su arhivi, muzeji i biblioteke, pod po-

sebnom brigom države, naravno one države kod koje se zna red stvari i koja je zakonima uredila ovu oblast. *Stvaranjem zavičajne zbirke, svaka lokalna zajednica ispisuje stranice svoje historije ili dopunjava prazne strane koje ne mogu biti popunjene istraživanjem u arhivima na državnom ili kantonalnom nivou.*

Historijsko naslijeđe jedne organizovane društvene cjeline predstavlja skup iskustveno provjerenih vrijednosti koje su se održale u svijesti više generacija. Po tome koliko neko društvo uočava značaj cjelokupnog iskustva, pa i lokalnog, otklonit će nesporazume koji mogu da se pojave ukoliko se steknu slični uvjeti pod kojim su ih rješavale minule generacije.

Historijska nauka kao riznica podataka koji su vjerodostojni, nezamjenjiva je.

U nizu ustanova koje su dužne da se stara-ju o čuvanju kuturno-historijskog naslijeđa i koje spadaju u nadležnost lokalnih vlasti nalazi se i zavičajna zbirka. Kod nas su zavičajne zbirke rijetke, a ukoliko i postoje, o njima se staraju rijetki ljubitelji starina kao svojim hobi-jem ili ih obavljaju kao sporednu djelat-

nost. Zavičajna zbirka svojom raznovrstošću nikako ne može, niti treba nadomjestiti arhiv ili muzej, odnosno umjetničku galeriju. Arhivi su uređene ustanove u okviru svake državne uprave. To su otvorene ustanove, ničim ograničene, u zavisnosti od sredine u kojoj se otvaraju. Jer prošlost nije mrtva materija koja je podložna objektivnoj analizi, nego je to cjelovit i dugo dograđivan i na kraju totalno prihvaćen lični doživljaj jedne historijske realnosti. Ovakvo shvaćena historija mora se izvoditi na nivou znatnije odgovornosti prema događajima. U zavičajnim zbirka uređuju se odjeljenja u kojima se prikupljaju i pohranjuju, u prvom redu, pisani dokumenti nastali u gradu, prigradskom naselju ili gravitirajućim selima, od domaćih stanovnika, ali i onih stranaca koji zabasaju

Detalj iz kataloga Zavičajne zbirke

u njihovu sredinu ili se tu obrenu sa unaprijed postavljenim ciljem, pa iza sebe ostave kraći zapis ili duži izvještaj u kojem opišu svoje utiske ili doživljaje ili običan susret s ljudima u čaršiji, kafani, na ulici, na pijaci.

U zavičajnoj zbirci neće izostati vođenje ljetopisa o radu organa vlasti, političkih organizacija, kulturnih ustanova, vjerskih zajednica, privrednih preduzeća, samostalnih zanatlija, odnosno života u cjelini. Svaki događaj, a posebno onaj koji se dugo pripremao, na kojem učestvuju ljudi od nauke, kulture umjetnosti, privredne veličine, zaslužuju da se u zavičajnoj zbirci stručno obrade i sačuvaju. Pri tome je nedovoljno da se zabilješka svede na novinski ili televizijski izvještaj, koji može samo da zadovolji potrebe za šire područje. Pogotovo se to odnosi na izvještaj u časopisu, koji je dostupan užem krugu čitalaca, obično jednog profila. Ukoliko se u zavičajnoj zbirci sačuva foto-zapis, video-zapis, raz-

govor s učesnicima skupa (događaja), skupna fotografija, smještaj učesnika, njihovo slobodno vrijeme, njihovi utisci o mjestu i ljudima, svaka njihova izgovorena ili napisana riječ na skupu, onda će se o svemu tome kasnije, kad se bude pisala lokalna historija, mnogo više znati, ali i doznati toliko podataka koji se ni na koji drugi način ne mogu prikupiti.

Historiji je krajnji cilj izučavanje prošlosti, ali se pri tome ima u vidu saznavanje svih događaja koji pred nama teku koji kao da su pretvoreni u rijeku zbivanja, dakle, u jedan kompleks događaja koji su logično povezani i tek nakon toga, na kraju, nastaje, sasvim pouzdana priča sa što manje praznina. Lokalna historija, koja će nastati na podacima koji se čuvaju u zavičajnim zbirka, će tako biti potpunija i bez praznina koje se uočavaju u općim historijskim pregledima, u kojima se

pojedine sredine ne mogu prepoznati ili ne mogu ući u oblikovanu historiju jer su ostali izvan zbivanja događaja o kojima je napisana šira historija. Upravo u tome je nezamjenljiva zavičajna zbirka.

Zavičajna zbirka koju bi trebala da ima svaka kulturna sredina se ne uređuje po nekom šablonu, već, zavisno od sredine, u centru bi trebalo da se nađu događaji, koji se već odvijaju ili oni za koje se pretpostavlja da bi mogli izdržati duže održavanje ili razvijanje. Brižljivim odabiranjem dokumenata, rukopisa zapisa, neobičnih ili svakodnevnih predmeta, umjetničkih slika, koje su djelo domaćih umjetnika ili dobijenih kao nagrada za posebna ostvarenja u raznim oblastima čovjekovog stvaranja, ostvarit će se princip da se ne skuplja sve i svašta, i da se ne nagomilava tušta i tma predmeta u zavičajnoj zbirci. Prilikom uobličavanja saznanja o nekom događaju, često smo suočeni s teškoćom da kod

pokušaja izvođenja na nivo znatnije odgovornosti prema događajima može se dogoditi da nekritična hrpa nepovezanih činjenica odvede skupljača, pa, poslije i istraživača na stranputicu, pa se, zbog toga, sakupljanje ili istraživanje produži u nedogled, što nikako nije rijetka pojava u naučnom postupku.

Zavičajna zbirka je ona ustanova u koju se mogu pohranjivati rijetke zbirke koje poneke osobe brižljivo popunjavaju tokom svog života, a ne mogu ih ostaviti u naslijeđe jer njihovoj strast sakupljača ne nasljeđuju članovi njihove porodice. Rasturiti takve zbirke ponekad je ravno kulturnom skandalu. U suprotnom, kad se zbirka stručno obradi i nastavi sa radom, ona postaje nezamjenljivo kul-

Detalj iz kataloga Zavičajne zbirke

turno dobro jedne sredine. Osim toga, rijetka umjetnička djela, ne samo slike, nastanu u jednom kraju i nečujno nestanu ili se izgube ili potpuno zagube. Posebno mjesto u zavičajnim zbirkama zauzimaju fotografski zapisi događaja, istaknutih ljudi, rijetkih predmeta, opisi meteoroloških pojava i slično.

Popunom zavičajne zbirke istraživač, ne samo historičar, bit će dobro upućen u ono što se odigravalo u Gračanici i oko nje tokom vremena, on će znati probleme koji su se u prošlosti javljali i kako su se rješavali ili se nisu ni mogli riješiti, pa će najzad uočiti praznine u zajedničkom znanju, koje treba popunjavati novim istraživanjem, odnosno prikupljanjem i kompletiranjem zaokružene cjeline. U tom okviru domaći spisi, predmeti i slično moraju imati prednost, ali se ni drugi ne mogu zaobilaziti. Samo se na taj način mogu izbjeći ljudi koji ulijeću u historiju jer su vješti da pridobiju povjerenje moćnih i bogatih koji su spremni da prosperu novac, vlastiti ili zajednički, za knjige u kojima se veličaju

i u kojima im se pripisuju zasluge koje nisu postigli, ali ne i za knjige trajnije vrijednosti u kojima za takve nema mjesta. Pa i opisi događaja koji na tren bljesnu, na momente samo općine, pa prilikom smirenijeg pristupa, obično prvobitno oduševljenje ispari kao što i piće ispari. Osim toga, historičar nema povjerenja u terminologiju i metode sociologa, jer takvi izvori mogu, u odnosu na historičara, često da se pokažu kao nedovoljno tačni, odnosno da se odnose samo na izdvojenu posmatranu grupu ili pojavu, onda su izvedeni zaključci od male koristi.

Bilo bi neuputno stvarati zavičajnu zbirku neplanski, od vremena na vrijeme, kampanjski, odnosno prepuštiti stihiji. Upravo značajnim popunjavanjem zavičajne zbirke po odjeljenjima uvijek će se uočiti nepotpunost, nedostatak, neka nepoznanica, manjkavosti raznih vrsta i tako se otvara put novim istraživanjima i prikupljanjima i način kako da se otkloni nedostatak izvora. U tom pogledu neće biti naodmet da se zavičajna zbirka snabdije onim predmetima koji se čuvaju u muzejima i spisima iz arhiva, u kopijama ako je riječ o slikama i slično, i tako ih približi i učini dostupnim širokom krugu znatiželjnika, historičar, naprimjer mora savladati veliku razdaljinu da bi se približio jednom već ugašenom društvu i razumio događaje u kojima su učestvovali i razriješio njihovu ulogu u njima. Slično je i sa drugim istraživačima. Zaista, niko ne može dublje da razumije historiju nekog perioda ako nema izvjesnog znanja na osnovu kojih je ta historija napisana. U zavičajnoj zbirci mu je to nadohvat ruke.

U cilju saznanja kulturno-historijskog naslijeđa na širem području, zavičajna zbirka se neće zatvoriti nego će održavati i uspostavljati saradnju sa sličnim i istovrsnim ustanovama u susjedstvu, kantonu i državi Bosni i Hercegovini. U pitanju je razmjena saznanja i iskustava u radu. Kad se čovjek tako posveti prošlosti, onda će steći naviku da neprekidno održa-

va vezu s tim utonulim svijetom. U zavičajnoj zbirci mogu naći svoje mjesto zapisi iz svakodnevnog života, jer mnogi običaji, dijelovi namještaja i odjeće nestaju odlaskom jedne generacije, ili civilizacije, ali i čim dođe na rub kratkog pamćenja. Zbog toga je nekad potrebno znatiželjnicima približiti prošlost usmenim pripovijedanjem, ponekad anegdotskim, često širokim, putem isticanja pojedinosti dobro sastavljenim u jednu razumnu i logičnu cjelinu. Na taj način, izlazeći pred javnost, putem kraćih ili dužih sijela, iskazivat će se prošlost i širiti iskustvo minulih generacija. Gračanica već ima tu sreću da je pokrenula časopis "Gračaniki glasnik", koji je okupio lijep broj stručnjaka, već utabao svoj profil i da je iz broja u broj sve kvalitetniji. I to je veliki uspjeh.

Radi ilustracije kako i jedna pojedinost može imati posebno značenje, evo i zapisa koji je donio dr. Smail Balić u svojoj knjizi *Etičko naličje bosansko-hercegovačkih muslimana*, koju je objavio u Beču 1952. godine.

"Godine 1936. udaje se Marija Borenović iz Budimlić Japre za mjesnog pravoslavnog popa u Sanskom Mostu. Na svadbenu veselje dolazi skroman musliman, običan čovjek iz naroda, Bego Mujić, pozdravlja prisutne i vadi iz džepa svežnjic, iz kojeg istresa 160 velikih dukata-sufurina. Evo, Maro, ovo je tvoje!, počinje Bego na veliko iznenađenje svatova senzacionalnu priču. Tvoj otac, pokojni Kosta, kad je pošao na Pijavu, da se bori za cara i kralja, ostavio je kod mene ove duka-

te s tim, da ti ih, ako se on ne vrati, predam na dan vjenčanja. Kosta je poginuo, pokoj mu duši, ti si eto došla do udaje, a evo i meni Bog dao zdravlje i život, pa sam dočekao da izvršim ovaj amanet svog dobrog prijatelja".

Hamdo Pajdo Trešnjo, iz sela Čuhovica, opština Konjic, rođen 1929. godine je u toku rata 1992. - 1995., negdje 1993., kad su četnici nadirali od Nevesinja prema Konjicu, učinio je ovo: Iz sela Čuhovići, gdje se nalazila pozadina komande Bosanske vojske, uprtio je PAM, koji je težak oko 85 kg i odnio ga do prvih položaja u selu Lukomir; oko 6-7 km planinskog puta. Pošto je predao ovaj mitraljez, zatražio je potvrdu komande, ali su se oni nećkali. Tako je, naljučen rekao: "Ako mi ne date potvrdu, ja ću naprtiti ovaj mitraljez i vratiti u komandu pozadine u Čuhoviće."

Značaj zavičajne zbirke, bar kad je riječ o historiji je još odgovorniji, jer se u novije vrijeme javlja jedan fenomen, koji nije nov, ali postaje sve učestaliji pošto historijska svjedočanstva sve više izlaze ispod isključive nadležnosti historičara i postaju sve prisutnija u širim krugovima, počevši od intelektualnih, jer je sve veći broj onih koji teže sopstvenom doživljavanju prošlosti, bez obzira što se taj doživljaj ne može izjednačiti s naučnim saznanjem historije. Laik, amater i nestručnjak, olako se prihvata posla, jer ne zna unaprijed koja su pravila igre i kojim putem mora ići do cilja, kao što zna stručnjak izbrušen školovanjem.

